

บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เกี่ยวกับสิทธิสตรี

วิชาญ ทรายอ่อน
วิทยากรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ

องค์การสหประชาชาติประกาศเชิญชวนให้ทุกประเทศทั่วโลกกำหนดให้วันหนึ่งวันใดเป็นวันฉลองแห่งชาติว่าด้วยสิทธิสตรีและสันติภาพสากล ทั้งนี้ให้ขึ้นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี และประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ ซึ่งหลายประเทศส่วนใหญ่ได้กำหนดให้วันที่ 8 มีนาคมเป็นวันสตรีสากล (International Women's Day) ซึ่งเป็นการริเริ่มของสหประชาชาติในการยกระดับสิทธิสตรีสากล (วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2546)

ความหมายของสิทธิมนุษยชนสตรี

“สิทธิมนุษยชน (Human Rights)” หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความเท่าเทียมกันในแง่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิเพื่อดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา และสถานภาพทางกาย และสุขภาพ รวมทั้ง ความเชื่อทางการเมืองหรือความเชื่ออื่น ๆ ที่ขึ้นกับพื้นฐานทางสังคม สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถ่ายทอดหรือโอนให้แก่ผู้อื่นได้ (ชะวัชชัย ภาติณฐ, 2548, น. 52) ดังนั้น “สิทธิมนุษยชนสตรี” หมายถึง สิทธิในร่างกาย สิทธิในความเป็นบุคคลและสิทธิที่จะตัดสินใจอย่างเป็นอิสระด้วยตนเอง โดยความเท่าเทียมกันและไม่คำนึงถึงความแตกต่างในทุก ๆ ด้าน (กุลิสรา ปาณียะ, 2559)

กติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้ประกันสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรีในการที่จะได้อุปโภคสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม พลเมือง และทางการเมืองทั้งปวง หลักการสำคัญนี้ได้บัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) ใน

ข้อ 2 รัฐภาคีทั้งหลายขอประณามการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ตกลงที่จะติดตามนโยบายเกี่ยวกับการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีโดยวิธีที่เหมาะสมทุกประการและไม่ชักช้า และเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนี้ ตกลงที่จะ

(ก) บรรจุหลักการของความเสมอภาคของบุรุษและสตรีไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งชาติของตนหรือในบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เหมาะสมอื่น ๆ ถ้าหากว่ายังไม่รวมเข้าไว้ในรัฐธรรมนูญและบทบัญญัติเหล่านั้น และประกันที่จะให้มีการปฏิบัติตามหลักการนี้ โดยทางกฎหมายและวิธีการที่เหมาะสมอื่น ๆ

...

สำหรับประเทศไทยนั้นสิทธิสตรีได้รับการยอมรับตั้งแต่ พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยให้สิทธิในการเลือกตั้งแก่คนไทยทุกคนทั้งสตรีและบุรุษเท่าเทียมกัน โดยไม่มีบทบัญญัติใดที่ห้ามสตรีในการใช้สิทธิเลือกตั้งตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรก และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หรือที่เรียกว่า รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ได้บัญญัติใน **มาตรา 30** โดยสรุปว่า *บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรมหรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้... และได้ปรากฏชัดที่สุดในการส่งเสริมสิทธิสตรีคือการแก้กฎหมาย มาตรา 276 ในประมวลกฎหมายอาญาเพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิและปกป้องสตรีจากการถูกปฏิบัติไม่เท่าเทียมกัน และการกดขี่ทางเพศ นอกจากนี้ยังมีการแก้กฎหมายเพื่อสิทธิสตรีในเรื่องการจ้างงาน การคุ้มครองแรงงานความเสมอภาคในการทำงานนิติกรรมสัญญา การรับสวัสดิการการศึกษาของบุตรที่หญิงชายมีความเท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมทางการเมือง การดำรงตำแหน่งทางราชการได้เท่าเทียมบุรุษ เป็นต้น (วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2546)*

ต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้มีการบัญญัติไว้เหมือนกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 คือ **มาตรา 30** โดยสรุปว่า *บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรมหรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้...*

นอกจากนี้การตราพระราชบัญญัติป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 รวมทั้งพระราชบัญญัติค่านำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ได้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 4 มิถุนายน 2551 ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาการใช้ค่านำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว และต่อมาร่างสมรสได้สิ้นสุดลงต้องใช้ค่านำหน้านามคำเดิม คือ “นาง” โดยมีอาจเลือกได้ตามความสมัครใจ ทำให้เกิดผลกระทบต่อหญิงดังกล่าวในการดำรงชีวิตประจำวัน อาทิ การประกอบอาชีพ การศึกษาของบุตร และการทำนิติกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้การใช้ค่านำหน้านามในลักษณะดังกล่าวของหญิงมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ สมควรกำหนดให้หญิงมีทางเลือกในการใช้ค่านำหน้านามตามความสมัครใจ ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับการเลือกใช้นามสกุลตามกฎหมายว่าด้วยชื่อบุคคล จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้นมา กฎหมายดังกล่าวสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. หญิงซึ่งมีอายุ 15 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และยังไม่ได้จดทะเบียนสมรสให้ใช้ค่านำหน้านามว่า “นางสาว”
2. หญิงซึ่งจดทะเบียนสมรสแล้ว สามารถเลือกใช้ค่านำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ได้ตามความสมัครใจ

3. หญิงซึ่งจดทะเบียนสมรสแล้ว ต่อมาการสมรสได้สิ้นสุดลง สามารถเลือกใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ได้ตามความสมัครใจ

การดำเนินการตามข้อ 2 และ ข้อ 3 ให้หญิงนั้นแจ้งต่อนายทะเบียน ณ สำนักงานเขตและที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายที่ส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายซึ่งเปิดโอกาสให้หญิงสามารถเปลี่ยนใช้คำนำหน้านามได้ตามความสมัครใจ ผลดีที่ตามมาที่เห็นได้ชัดคือเรื่องการสมัครงาน เนื่องจากผู้หญิงที่มีคำนำหน้านามเป็น “นาง” เวลาไปสมัครงาน อาจถูกเลือกปฏิบัติจากสถานประกอบการได้

เพราะการละเมิดสิทธิสตรียังคงพบเห็นอยู่เป็นประจำในสังคมไทย เนื่องมาจากการให้ความรู้และตระหนักถึงปัญหาการละเมิดสตรีในสังคมไทยยังไม่เพียงพอ รวมทั้งการปลูกฝัง เลี้ยงดู อบรม สั่งสอนให้ การศึกษาด้านการเคารพสิทธิผู้อื่นแก่เยาวชนไทยในสถานศึกษายังน้อยมาก ประกอบกับประชาชนบางกลุ่ม ยังมีความรู้ในด้านกฎหมายน้อย สังคมไทยจึงมักไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และด้วยความเคยชินที่ได้พบเจอการล่วงละเมิดสิทธิผู้อื่นในชีวิตประจำวันบ่อย ๆ จึงไม่คิดต่อสู้หรือเรียกร้องสิทธิของตน หรือไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการล่วงละเมิดสิทธิ สตรีไทยจึงยังคงประสบปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิหลายด้าน เช่น ความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ความรุนแรงในครอบครัว แรงงานหญิงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของกิจการ หรือผู้ว่าจ้าง โดยเฉพาะแรงงานหญิงต่างด้าว รวมทั้งกฎหมายหรือระเบียบบางประการ ที่จำกัดสิทธิของหญิง (อุดมศักดิ์ สนิธิพงษ์, 2553, น. 71)

ประเทศไทยเป็นรัฐภาคีร่วมและมีพันธกรณีผูกพันในทางปฏิบัติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จึงได้รับเอาหลักการสำคัญนี้มาบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน ดังนี้

มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน

มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิดเชื้อชาติ ชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการหรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

...

มาตรา 48 สิทธิของมารดาในช่วงระหว่างก่อนและหลังการคลอดบุตรย่อมได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลผู้ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 71 วรรค 3 รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด พิณฑุและเยียวยาผู้ถูกกระทำการดังกล่าว

มาตรา 71 วรรค 4 ในการจัดสรรงบประมาณรัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการที่แตกต่างกันของเพศ วัย และสภาพของบุคคลทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรม

และมาตรา 90 วรรค 3 การจัดทำบัญชีรายชื่อบุคคลตามวรรคสอง ต้องให้สมาชิกของพรรคการเมืองมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วย โดยต้องคำนึงถึงผู้สมัครรับเลือกตั้งจากภูมิภาคต่าง ๆ และความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง

บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีความก้าวหน้าในเรื่องสิทธิสตรีหลายเรื่อง เช่น **มาตรา 48 วรรค 1** ที่บัญญัติเรื่อง สิทธิของมารดาในช่วงระหว่างก่อนและหลังการคลอดบุตรย่อมได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือตามที่กฎหมายบัญญัติ... **มาตรา 71 วรรค 4** ในการจัดสรรงบประมาณรัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการที่แตกต่างกันของเพศ วัย และสภาพของบุคคลทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรม **และมาตรา 90 วรรค 3** เรื่องการจัดทำบัญชีรายชื่อพรรคการเมืองเพื่อเลือกตั้ง ต้องให้สมาชิกของพรรคการเมืองมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วย โดยต้องคำนึงถึงผู้สมัครรับเลือกตั้งจากภูมิภาคต่าง ๆ และความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง ซึ่งทั้ง 3 เรื่องเป็นมติใหม่ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่บัญญัติรับรองสิทธิสตรีไว้ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นธรรม คำนึงถึงความแตกต่างและความต้องการที่ถูกมองข้ามและละเลยมาโดยตลอด เป็นการลดความเหลื่อมล้ำในการจัดสรรและใช้งบประมาณโดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง นับเป็นครั้งแรกที่มีการบัญญัติเกี่ยวกับความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิงของผู้สมัครรับเลือกตั้งไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จึงได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ก้าวหน้าที่สุดเท่าที่เคยมีมาในด้านการรับรองสิทธิสตรี

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า นอกจากประเทศไทยจะเคารพต่อกติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ได้ประกันสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรีในการที่จะได้อุปโภค สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม พลเมือง และทางการเมืองทั้งปวง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ได้บัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) แล้ว ประเทศไทยยังได้ให้สิทธิสตรี

เลือกตั้งตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 และการรับรองสิทธิสตรีเห็นชัดมากขึ้นในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ตามลำดับ รวมถึงกฎหมายระดับพระราชบัญญัติด้วย

ประชาชนคนไทยในปัจจุบันให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องความเท่าเทียมทางเพศ การยอมรับให้ชายและหญิงมีความเท่าเทียมกันหากมีความสามารถที่เหมาะสม เพราะฉะนั้นสังคมไทยควรต้องเพิ่มการเรียนรู้เรื่องความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายเป็นบทเรียนสำหรับนักเรียนทุกระดับในห้องเรียนในสถานการศึกษาเพื่อกระตุ้นให้คนในสังคมเรียนรู้หลักสิทธิมนุษยชน และเคารพในศักดิ์ศรีของสตรี ตระหนักถึงความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในด้านการทำงาน ค่าจ้าง สิทธิในการพัฒนา ทั้งการศึกษาและสันตนาการรวมทั้งได้รับความเท่าเทียมในทางการเมือง และได้รับการพิจารณาในการปฏิบัติหน้าที่ราชการในทุก ๆ ระดับ

นอกจากนี้ภาครัฐควรมีนโยบายหรือมาตรการพิเศษที่จะช่วยเอื้อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิสตรีอย่างจริงจัง และปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางกฎหมายยอมรับในความเท่าเทียมกันของหญิงและชายเป็นหลักการพื้นฐานทางสังคม ตลอดจนมีการเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ เช่น ในองค์กรทางการเมืองระดับต่าง ๆ มากขึ้นก็ตาม ปรับปรุงกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่ประกาศใช้อยู่ให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และหลักสากลของสหประชาชาติ

บรรณานุกรม

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2551). แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.
- _____. (2555). แนวทางการขับเคลื่อนแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฉบับที่ 2 ไปสู่การปฏิบัติในระดับจังหวัด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- กุลิสรา ปาณียะ. (2559). ปัญหาสิทธิมนุษยชนของสตรี. สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก http://journal.nmc.ac.th/th/admin/Journal/2559Vol10No1_558.pdf
- คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการจัดทำนโยบายและแผนปฏิบัติการแม่บทแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). นโยบายและแผนปฏิบัติการแม่บทแห่งชาติด้านสิทธิมนุษยชน (แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2544-2548. สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <http://www.rlpd.moj.go.th>
- ชะวัชชัย ภาคินธู. (2548). กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: โอเดียน สโตร์.
- ชาติ ชัยเดชสุริยะ. (2549). มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560”. (6 เมษายน 2560). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, น. 4, 8, 13, 18, 24
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (8 มีนาคม 2555). ความหมายของสิทธิมนุษยชนสตรี. สืบค้น 11 กรกฎาคม 2561 จาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/20513-ความหมายของสิทธิมนุษยชนสตรี.html>
- สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน. (ม.ป.ป.). อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ. สืบค้น 11 กรกฎาคม 2561 จาก http://www.nhrc.or.th/Human-Rights-Knowledge/International-Human-Rights-Affairs/International-Law-of-human-rights/CEDAW_th.aspx
- อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2553). สิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.